

JAN-MAGNUS JANSSON

En av de viktigaste uppgifter som ankommer på statsförfattning är att ha en integrerande, eller, med ett enklare uttryck, en stabiliserande och sammansvetsande verkan på ett folk. Förenta staternas författning, som har varit gällande i närmare 180 år, omges i det allmänna medvetandet av en nästan religiös vördnad. Men den har också på ett avgörande sätt bidragit till att ge politiska stadga och gemenskapskänsla åt ett folk, som är sammansatt av immigranter från jordens alla hörn. På samma sätt har respek-

ten för Englands oskrivna författning gett stabilitet åt det engelska statslivet. Men det är inte heller svårt att leta upp exempel på statsförfattningar som har haft en splittrande effekt. Statsskicket i de tredje och fjärde franska republikerna var föremål för våldsam opposition särskilt från högerhåll. Den tyska Weimar-republikens författning från år 1919 var rent tekniskt sett ett mycket framstående dokument. Men den omfattades aldrig vare sig den nationalistiska högern eller den revolutionära vänstern, och

följden blev att republiken maldes sönder mellan ytterligheterna och ersattes av Hitlers diktatur.

För att accepteras måste en författning vara på en gång rättvis och effektiv. Vad som är rättvisa har det rätt olika meningar om under historiens lopp. Men i demokratiska förhållanden måste en författning betraktas som rättvis, om den inte blir ett instrument bara för ett enda parti eller ett enda intresse utan ger alla grupper en chans att påverka avgörandena. Medan minoriteterna kan ha behov av vissa skyddsbestämmelser, måste författningen se till att majoritetens vilja i sista hand kan göra sig gällande. Vidare måste författningen fungera effektivt. Den måste garantera ett tillräckligt samarbete mellan olika myndigheter. Den måste ge möjlighet att genomdriva nödvändiga reformer utan alltför långa dröjsmål. Och den måste slutligen själv kunna anpassa sig efter förändrade yttre omständigheter.

Finlands republikanska regeringsform av år 1919 är ett exempel på en grundlag som ursprungligen mötte hårt motstånd men som med tiden alltmera har befast sin ställning. Den tillkom strax efter ett blodigt inbördeskrig, och djup oenighet rådde vid dess stiftande t.o.m. om en så grundläggande fråga som om landet egentligen bort vara en republik eller en monarki. Den bekämpades och kritiserades långt in på 1930-talet av olika samhällsgrupper. Numera råder det inte någon strid om själva principerna i vårt statsskick. De existerande grundlagarna är en av de faktorer,

som bidrar till att det trots häftiga politiska konflikter råder en grundläggande stabilitet i vårt samhälle.

Man kan peka på flera faktorer som bidrar till att vår författning småningom allmänt har accepterats. På lång sikt var det en lycka, att allmän rösträtt både för män och kvinnor infördes så tidigt som år 1906. På det sättet slapp vi de upprivande strider om rösträtten som ännu rätt nyligen har färgat livet i många länder. Jag tror också att det proportionella valsystemet har varit till nytta, trots att man ofta kritiserar det för att det bidrar till att upprätthålla många partier. I ett land som vårt, där det sedan gammalt har existerat djupa motsättningar mellan olika samhällsklasser, mellan stad och landsbygd och mellan språkgrupperna — motsättningar som först på senaste tid har utjämnats — är det viktigt att de olika partierna i viss grad blir representerade i enlighet med sin styrka och att i normala fall inget av dem blir grovt förfördelat. Riksdagsskicket, som kombinerar enkammersystem med många slags garantier för att de politiska minoriteterna kan göra sin vilja gällande motsvarar också i stort sett sitt ändamål.

Man har ofta diskuterat om den självständiga presidentmakten i Finland är av godo eller ondo. Självfallet innehåller den självständighet, som presidenten åtnjuter, och som grundlagsstiftarna uttryckligen tänkte sig som en motvikt mot en alltför långt driven parlamentarism, vissa frön till konflikter. Om man emellertid betänker hur pass svaga och splittrade riksdagspartierna i många situa-

tioner har varit under vår självständighets tid, tror jag i alla händelser, att presidentmakten har representerat en fast punkt i statsskicket utan vilken vi hade haft svårt att reda oss i kritiska situationer. Då bör man naturligtvis särskilt betona, att presidentens myndighet främst tar sikte på situationer av undantagskaraktär och att den mindre kommer till synes i den dagliga politiska rutinen.

Självfallet finns det också många drag i vår författning som skulle förtjäna kritiserats mer än vad som faktiskt sker — debatten om författningsfrågor är ju hos oss nästan obefintlig. Till dem hör den ringa andel folket direkt har i statens styrelse. Vi saknar både folkomröstningar och självstyrelseorgan på landskapsnivå, och folkets insats i styrelsen inskränker sig till deltagandet i riksdags-, kommunal och elektorsval. Skulle presidentvalet överföras på riksdagen,

skulle folket i val bli ännu en rättighet fattigare. Vidare kan man anmärka på den överdrivna centraliseringen av vår förvaltning. Slutligen borde man ägna mer uppmärksamhet åt riksdagens möjligheter att kontrollera regeringens och förvaltningsorganens verksamhet.

Grundlagarnas innehåll bör naturligtvis skiljas från det bruk vi själva gör av dem: det kan hända, att de partier och personer som utövar makt inte alltid gör rättvisa åt författningens bestämmelser. I stort sett har vår statsförfattning dock varit framgångsrik. Den har på ett avgörande sätt bidragit till att övervinna inbördeskrigets följder, den har gjort det möjligt att utjämna klyftorna mellan social- och språkgrupper. Den har också fört oss genom två krig och långa perioder av undantagsförhållanden. Allting tyder på att den också har framtiden för sig.